

- Paul Gilroy, *Postcolonial Melancholia*, New York: Columbia University Press, 2005, 170 s.

Değerlendiren: Yusuf Ziya Gökçek*

Paul Gilroy, İngiliz Kültürel Çalışmaları olarak adlandırılan ekolün mimarlarından Stuart Hall'un doktora danışmanlığını yaptığı; postkolonyalizm, diaspora, melezlik, ırkçılık ve uluslararasılık konularda çalışmalarıyla tanınan bir akademisyendir.

Postkolonyal Melankoli kitabı, dört ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümün başlığı, 'İrk ve İnsan Olma Hakkı'; ikinci bölümün başlığı, 'Kozmopolitizm Davası'; üçüncü bölümün başlığı, 'Bu Hale mi Geldi?' ve dördüncü bölümün başlığı ise 'Şamanın Negatif Diyalektiği'dir.

Postkolonyal Melankoli kitabında ana sorunsal tüm bölümlerde aynıdır. Kıta Avrupası ve Amerika'da uzun yıllar sömürgeci iradenin ürettiği köle ticareti sonucu mukim oldukları yerlerinden edilen, sayıları milyonlara varan siyahlar (siyah burada cins isimdir), gittikleri yerde diaspora aurası oluşturmuşlardır. Gilroy, kitapta diaspora tecrübesinin yansımalarının görüldüğü alanlarda (yeni kıta ve Avrupa'da) siyah kültürün karşı koyuş ve boyun eğişlerinin çokkültürlülük bağlamında nasıl bir arter oluşturduğunu anlatıyor. Postkolonyal Melankoli'de diaspora, anavatanda (Afrika vb.) döller dağılmış bir baba kavramını gerektirir. Anavatan, diaspora kavramı için bir referanstır. Dolayısıyla sebepler dairesinin coğrafyası Afrika ile başlarken sonraki uzam taşındıkları, sürgün edildikleri ya da mülteci olarak geldikleri Avrupa'dır.

Gilroy, Postkolonyal Melankoli kavramını şöyle teşrih ediyor: "Hâkim kültürün tutarlı ve bütünsel başka bir kültür ile (alt kültür de dahil) karşılaşması sonucu yaşadığı şok ve anksiyeteye bağlı anlam kaybıdır." Avrupa akademisi, uzun süredir Freudyan bir tercihle doğa-kültür karşıtlığında ilkeli çağrıştırdığı için Afrika'yı bir doğa, Afrikalıyı ise iptidai olarak algılamaktadır. Buna karşılık Gilroy kitabında Afrikalı ya da diasporik cemaatleri tutarlı, bütünsel ve en önemlisi 'kadim' Avrupa'ya şok yaşattıracak bir kültür olarak ele almaktadır.

Postkolonyal Melankoli kavramını açıklamaya devam eden Gilroy, melankoli kavramını da Freudyan bir konsepte başvurarak 'Muktedirliğin arzu kaybı' olarak açıklıyor (Gilroy, 2005, s. 5). Özellikle II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Avrupa'nın büyük bloklar tarafından tamponlaştırılması ve Hitler'in ölümünden sonra arzu yitimini ilan etmesi, bu kavramı besleyen tarihsel köklerdir. Üstelik 11 Eylül saldırılarından sonra Hitler'i inkâr eden bir mirasın yeniden sömürgeci düzeni teyit ettiğinin altını çizen Gilroy, ırkın belirleyiciliğini 'güvenlik politikalarında' yeniden hissettirdiğini belirtir. Gilroy'a göre İngiltere'nin diasporaya karşı aldığı güvenlik bariyerleriyle beraber birliktelik vurgusunda bulunması, 'ırkçılığa ve siyasetin entrikalarına savaş açma' retorığının ayrı

* Doktora Öğrencisi, Marmara Üniversitesi Sinema Bölümü

bir paradokstur. Gilroy, ülkenin bu dilemmayı çözecek bir kurtuluş reçetesinin olmasının da melankolik durumu arttırdığını ifade ediyor.

Postkolonyal Melankoli'nin anahtar kavramlarından 'Çokkültürlü Şamata', kitapta ayrık seslerin mekânı olarak belirtilen Anglo-Sakson kentleri tanımlayan diasporik bir çerçevenin de adıdır. Kültürler, tarihler (Emperyal bir devletin tek bir tarihi olamaz. En azından temellük ettiklerinin de tarihini hesaba katmak gerekir. Örneğin İngiltere'nin Hindistan ve Nijerya'dan bağımsız bir tarihinin olmaması.) ve yapılar birbirinden ne kadar uzak konumlanırsa da (getto geçişini göz ardı etmeksizin) kafe, otobüs, okullar, bekleme salonları ve trafik gibi iç içeliğin arttığı yerlerde 'çok kültürlü şamata' ortaya çıkmaktadır. Yalnız, Gilroy'un, kitapta 'çok kültürlü şamata'yı (Şamata derken bir eğlence formunu değil uzlaşım sağlanmış karışıklığı kastediliyor.) kentlerde ırkçılığı kıran bir tasarım olarak sunması kafa karışıklığına neden oluyor. 'Çok kültürlü şamata'nın hâkim paradigmanın müsaade ettiği ölçüde bir serbest alan yaratmasını umması ve bu meseleyi derinlikle vuzuha kavuşturmaması, kitabın zayıf yönlerinden biri olarak görülebilir.

Kitap, özellikle Britanya'nın itibar erozyonuna uğradığı kolonyal dönemi ayıklayarak yeni bir vizyon oluşturmaya çalıştığı 21. yüzyılda, 11 Eylül sonrası -nasıl da- yeniden ırkçı siyasete başvurduğunu başarılı bir şekilde anlatıyor. Kitapta, diaspora nüfusunun fazla olduğu Britanya'nın yeni muhafazakâr politikalarıyla imparatorluk döneminde yaşanan (20. yüzyıla kadar) ırkçı düzenin meşruiyetinin sorgulanmadığı zamanlarla beraber verilmesi bir analogi imkânı sağlıyor. Sovyet gulaglarında (cezaî çalışma kampları sistemi), Hiroşima'da, Auschwitz'de, Apartheid Güney Afrikası'nda yaşananlar ırkçı bir siyaset tasarımının bugünkü seyreltilmiş görünümü için iyi bir dolgu sağlıyorlar. Burada Britanya'yla beraber diğer kolonyal devletlerin de tarihsel devamlılık yönünden benzer bir çizgide olduğu savunusu yer alıyor.

Gilroy, güncel politikaya ilişkin biçimde ABD'yi de postkolonyal melankoli duygu durumuna sahip bir devlet olarak tanımlamaktadır. İngiltere'nin kolonyal çömezi olarak tavsif ettiği ABD'nin 11 Eylül saldırıları sonrası 'teröre karşı savaş' şiarıyla, âdeta İngiltere'nin taşıdığı kolonyal öncüllerin mirasçısı gibi bir retorik savaşı başlatmıştır. Öyle ki Bush, saldırı sonrası ilk işgali İncil'le başlatmıştı. Gilroy'a göre, bu da diasporik kimlikler üzerinde iç ve dış düşman savaşı kimlik yaratımlarını kolaylaştırmaktadır. Aslına bakılırsa, Britanya ve ABD'nin başlattığı savaşın ırk kavramı üzerinden yürümesi, Gilroy'un bu kitabı yazmasında önemli bir motivasyon kaynağı gibi görünmektedir.

Gilroy'un postkolonyal melankoli kavramı, beraberinde ırk kavramını düşünmeyi de gerektirir. Çünkü postkolonyal melankoli, Avrupa'da, özellikle modern dönemde ortaya çıkan ırkçı söylemin tetiklediği bir sürecin de tanımıdır. Bu bağlamda ırkçı söylemde toplum, öteki olarak algılanan özneyi ya da öznel topluluğunu hem bir sorun hem de bir kurban olarak niteler. (Gilroy, 1991, s. 11)

Gilroy, çağdaş ırkçılığın kolonyal arkeolojisini yaptığında ırk kavramıyla ırkçılık arasında bir ilişki bulduğunu belirtiyor. Gilroy'un bu argümanı, Edward Said'in Oryantalizm'in

kökenine ilişkin sorgulamasıyla yakından ilintili görünüyör. Said, Foucaultcu bir yöntemle giriştiği Doğu'nun ve Oryantalizm'in sabit bir gerçekten hareketle üretilmediği hakikatine nasıl "Doğu'nun bilgisi Doğu'yu, Şarkiyat'ı ve O'nun dünyasını yarattı." tespitiyle vardığı (Said, 2002, s. 40), Paul Gilroy da 'ırk' meselesine aynı bakışı yerleştiriyor. Gilroy, özellikle siyah teorisyen DuBois üzerine yazdığı yazıda, ırk kavramına ilişkin perspektifini şöyle sarahate kavuşturuyor: "İrk'la fiziksel farklılıkları ve çeşitlilikleri, beden üzerinde ve etrafında dönen tartışmaları kastetmiyorum." O, bu kavramla 'kişisel olmayan', söylemsel bakımdan düzenlenmiş ve ırkçı dünya düzeninin zalim bir sonucunu tanımlıyor. Bu noktada ulus ve ırk sorunu birleşiyor (Gilroy, 2005, s. 23). Gilroy; ırkçılığın, ırk hakkında bir bilgi sistemi olduğunun; ırk kavramının, emperyal kolonyalizmin ürünü olarak tarih düzlemine çıktığının ve Avrupa'nın rasyonel aklının doğurduğu irrasyonel bir durum olduğunun altını çiziyor (Gilroy 2005, s. 42-43, 49-53).

Gilroy, ırk politikalarını ya da ırkın politikasını yakından incelediğinde, kavramın tarihsel bir uzam içerisinde emperyal politikaları oluşturduğunu ve bunu meşrulaştırdığını biyopolitik güç ve söylemsel erkle açıklıyor. Foucault tarafından biyo-iktidar olarak imlenen iktidar biçimi doğum, ölüm ve üremenin oranı, nüfusun doğurganlığı vb. hayatı kapsayan süreçleri önemsemektedir. Temel yaklaşımı bakımından disiplinleştirici değil de düzenleştirici bir karakter taşıdığı söylenebilecek olan bu yeni iktidarın, yani biyo-iktidarın müdahale zeminini nüfus, daha açıkçası nüfusu yakından ilgilendiren doğum, hastalık, ölüm ve çeşitli biyolojik yetersizliklerin oranı belirleyecektir (Foucault, 2002, s. 255-256). Buna göre denebilir ki, bugün beden ve nüfus kutuplarıyla birlikte genel olarak yaşamı belirleme hakkını üstlenen bir iktidarın içinde bulunmaktayız ki işte buna biyo-iktidar denmektedir.

Gilroy, Afrika diasporasından, Afrikalılar ile Kuzey ve Latin Amerika, Karayip Adaları ve Avrupa arasındaki ortak kültür olarak bahseder. Siyah Atlantik terimi, diasporadaki tüm kültürleri, yani melez ürünleri de bileşik bir karışım (syncretic) olarak gösterir (Gilroy, 2003, s. 3). Çağdaş siyah İngilizler, tıpkı erken kuşak Anglo-Amerikanlar ve hatta Batı'daki tüm siyahlar gibi, modern dünya tarafından biçimlendirilen ve yeni konfigürasyonlar olarak mutasyona uğramış (en az) iki büyük kültürel varlığın arasında dururlar (Gilroy, 2003, s. 50). Bunlardan biri, geride bıraktıkları anavatan ve oradaki yaşam biçimi; diğeri ise geldikleri yeni emperyal devletler ve modern yaşamdır. Bu arada durma ve kalma hali, siyah kültürün ya da diasporada bulunanların, baskılandıkları unsura karşı ortaya koydukları muhalefet etme tarzını gerek otantisiteden beslenerek gerek kendini hâkim ırkçı retoriğe karşı konumlandırarak biçimlendirir.

Gilroy, kültür ve tarih hakkında 'anlaşmazlığı olan' 'bağlantı bölgeleri'nde yaşayan Du Bois ve Richard Wright gibi siyah aydınların eserleriyle Batı'nın tarihini yeniden yapılandırmak istiyor. Esasen Hall gibi Gilroy da özcü siyah özne anlayışına ve siyah kültürün birleştirici dinamiğine karşı çıkar. Bunun yerine, farklı ulusal siyah grupların bağlayıcı kültürlerinin farklılıkları ve benzerlikleri üzerine yoğunlaşan bir buluşsal araç olarak diaspora kavramına bel bağlar. Diaspora gibi kavramlar, modern Avrupa-

Amerikan kültürel düşüncesini niteleyen 'farklı ulusal dinamikler' hakkındaki dogmatik odak noktasını ortadan kaldırmakta ve 'kültürlerarası konumsallık'ın görevini yeniden kurmaktadır (Gilroy, 1991, s. 6).

Aşyalılar ve Afro Karayipliler, farklı şekillerde de olsa ırklaştırılmışlardır. Afrika diasporası için uluslar ötesi bağlar olduğunu iddia etmek, bölgesel ya da ulusal çekişme veya mücadele ortamında bulunan diğer gruplarla olan trans-etnik bağları siyasal olarak zayıflatmaya neden olabilir. Ardından ulus devletler içindeki ırklaştırılmış, ikincil ya da baskı gören grupların siyasal seferberliğine yol açma hakkındaki diaspora iddiasının kudreti hakkında sorun ortaya çıkar. Eğer bunlar, ekonomik ve diğer maddi kaynaklar için gösterilen mücadelelerden önce gelebilecek etnik özellik konusundaki iddialarla yönlendirilirlirse, bu aynı zamanda uluslararası bir bağlamda siyasal hareket biçimleri sorusunu da ortaya çıkarır. Gilroy, okurda oluşan beklentiye rağmen bu bağlamda yaşanan güncel sorunun nasıl aşılabacağına ilişkin kitabında bir yol göstermese de bir röportajında bu konudaki inancını paylaşıyor:

"[...] ırkçılık karşısında iyi bir iş çıkarabilmek için bir kategori olarak ırkın doğasına dair bazı ontolojik varsayımların reddedilmesi gerekir –ki bu varsayımlar benim görüşüme göre siyasal dayanışma fikrini ucuzlatmışlardır-. Çünkü dayanışmanın bir şekilde otomatik olarak tesis edileceğini, dayanışmanın kendini gözetmediğini savunurlar. Ama dayanışmanın -sizin inandığınızı düşündüğüm gibi kendini gözetmediğine ve bu dayanışmayı üretmemiz için yapmamız gereken çok şey olduğuna inanıyorum (Gilroy, 2009).

Kaynakça

- Foucault, M. (2002). *Toplumunu savunmak gerekir* (çev. Ş. Aktaş). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Gilroy, P. (1991). *There ain't no black in Union Jack: The cultural politics of race and nation*. Chicago: Chicago University.
- Gilroy, P. (2003). *Black Atlantic as a counterculture of modernity, theorizing diaspora: A reader* (Eds. J. E. Braziel, & A. Manner). Malden MA: Blackwell Pub.
- Said, E. (2002). *Oryantalizm* (çev. N. Alpay). İstanbul: Hil Yayınları.
- Shelby, T. (2008). Cosmopolitanism, blackness, and utopia: A conversation with Paul Gilroy. *Transition*, 98, 116-135.